

Zpřístupnění děl nedostupných na trhu v roce 2023 [1]

Autor:

- [RICHTER, Vít](#) [2]

Číslo:

- [2022, ročník 31, číslo 3](#) [3]

Rubrika:

- [Trendy v knihovnách](#) [4]

Klíčová slova:

- [díla nedostupná na trhu](#) [5], [Národní knihovna ČR](#) [6]

DNNT v roce 2022

Redakční poznámka: Příspěvek navazuje na článek [Proč a jak v roce 2022 zapojit knihovnu do využívání děl nedostupných na trhu](#) [7], který byl publikován v č. 2/2021 Bulletinu SKIP.

Logo služby (zdroj: Národní knihovna ČR)

[8]

Rok 2022 byl prvním rokem, který je možné z hlediska zpřístupnění digitalizovaných dokumentů v režimu děl nedostupných na trhu (DNNT) považovat za standardní. [Licenční smlouva na zpřístupnění DNNT](#) [9] byla uzavřena v závěru roku 2019, ale následující roky 2020 a 2021 výrazně ovlivnila pandemie covidu-19. Podstatnou část těchto dvou let byly digitální knihovny zcela otevřeny svým uživatelům včetně nejnovější literatury. Toto rozsáhlé zpřístupnění umožnily [zvláštní licenční smlouvy](#) [9], kterými knihovny, kolektivní správci autorských práv i nakladatelé reagovali na mimořádná omezení činnosti knihoven a knižního trhu s cílem umožnit studentům, pedagogům a vědeckým pracovníkům přístup ke studijním materiálům. Pozitivním rysem tohoto období bylo, že širší odborná veřejnost byla pod vlivem omezujících podmínek tak trochu donucena seznámit se

s obsahem digitálních knihoven a také se naučit digitální dokumenty vyhledávat a využívat k vlastnímu studiu a práci.

Službu zpřístupnění digitálních knihoven v režimu DNNT v roce 2022 nabízely registrovaným uživatelům [spolupracujících knihoven](#) [10] čtyři digitální knihovny:

- Národní digitální knihovna Národní knihovny ČR;
- Digitální knihovna Moravské zemské knihovny;
- Digitální knihovna Akademie věd ČR;
- Digitální knihovna Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové.

Hlavní přístup k dílům nedostupným na trhu zprostředkoval [portál dnnt.cz](#) [11]¹, který také obsahuje podrobné informace o všech aspektech služby DNNT (viz obr. 1). V nabídce bylo více než 178 000 svazků digitalizovaných monografií z české vydavatelské produkce vydané do roku 2007 a periodik vydaných před rokem 2012. Kromě toho digitální knihovny nabízely přes 30 000 volných děl (tj. děl, u nichž uplynulo více než 70 let od smrti autora nebo byla uzavřena zvláštní licence na zpřístupnění).

Zde najdete plné texty zdigitalizovaných volných děl a děl nedostupných na trhu

Národní knihovna
České republiky

Moravská zemská knihovna
v Brně

Knihovna Akademie věd ČR

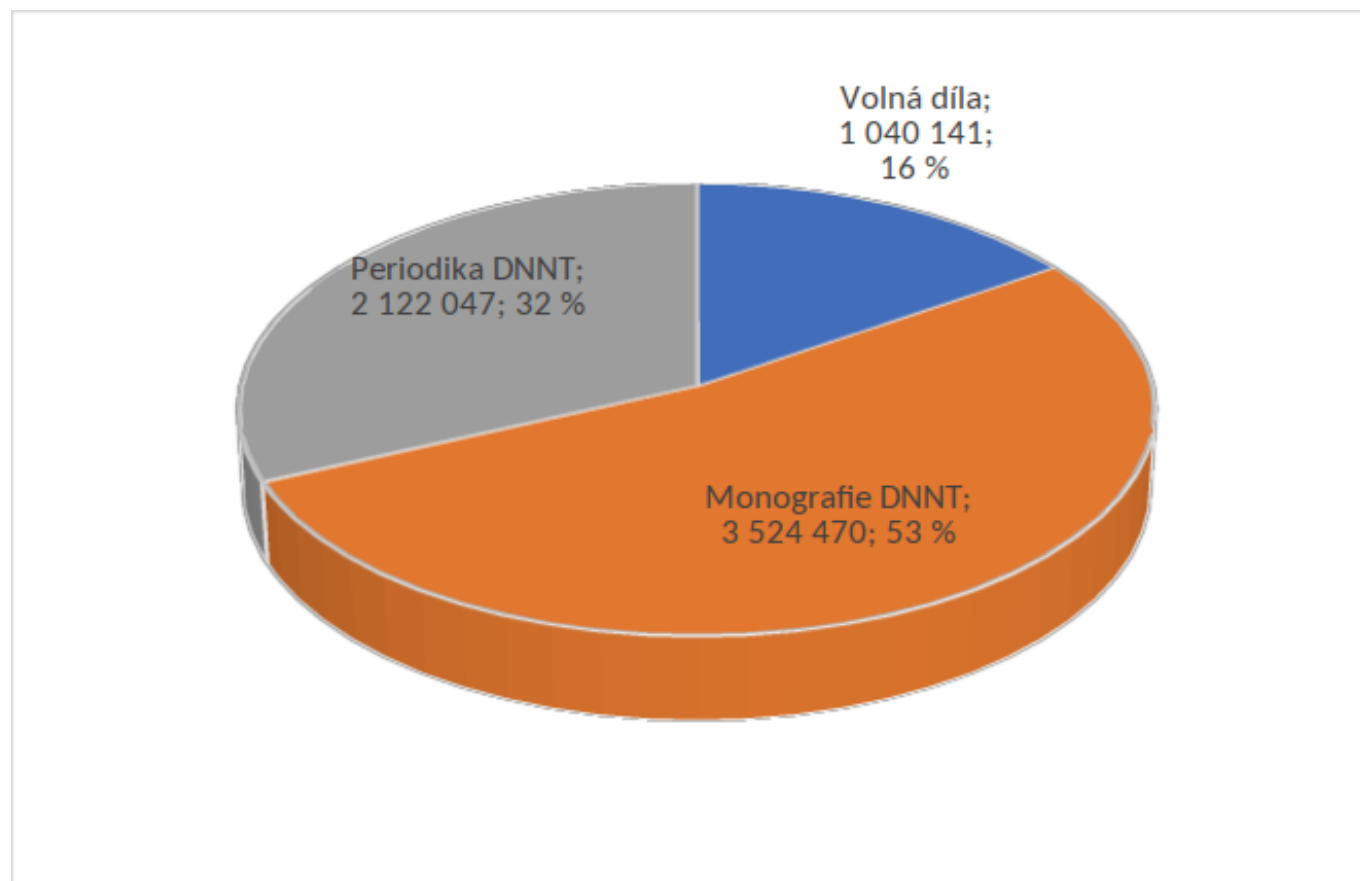
Studijní a vědecká knihovna
v Hradci Králové

[12]

Obr. 1: Vstupní stránka portálu dnnt.cz [11] pro přístup ke službě DNNT (zdroj: portál dnnt.cz, získáno 2022-12-31)

Než se budeme věnovat novinkám roku 2023, můžeme se blíže podívat na statistická data využívání digitálních knihoven v roce 2022. V jeho průběhu bylo zobrazeno 6 686 658 digitálních stran. Z tohoto množství se 3 524 470 stran (53 %) týkalo monografií v režimu DNNT, 2 122 047 stran (32 %) tvořila periodika v režimu DNNT a 1 040 141 stran (15 %) připadlo na volná díla, viz též graf 1.

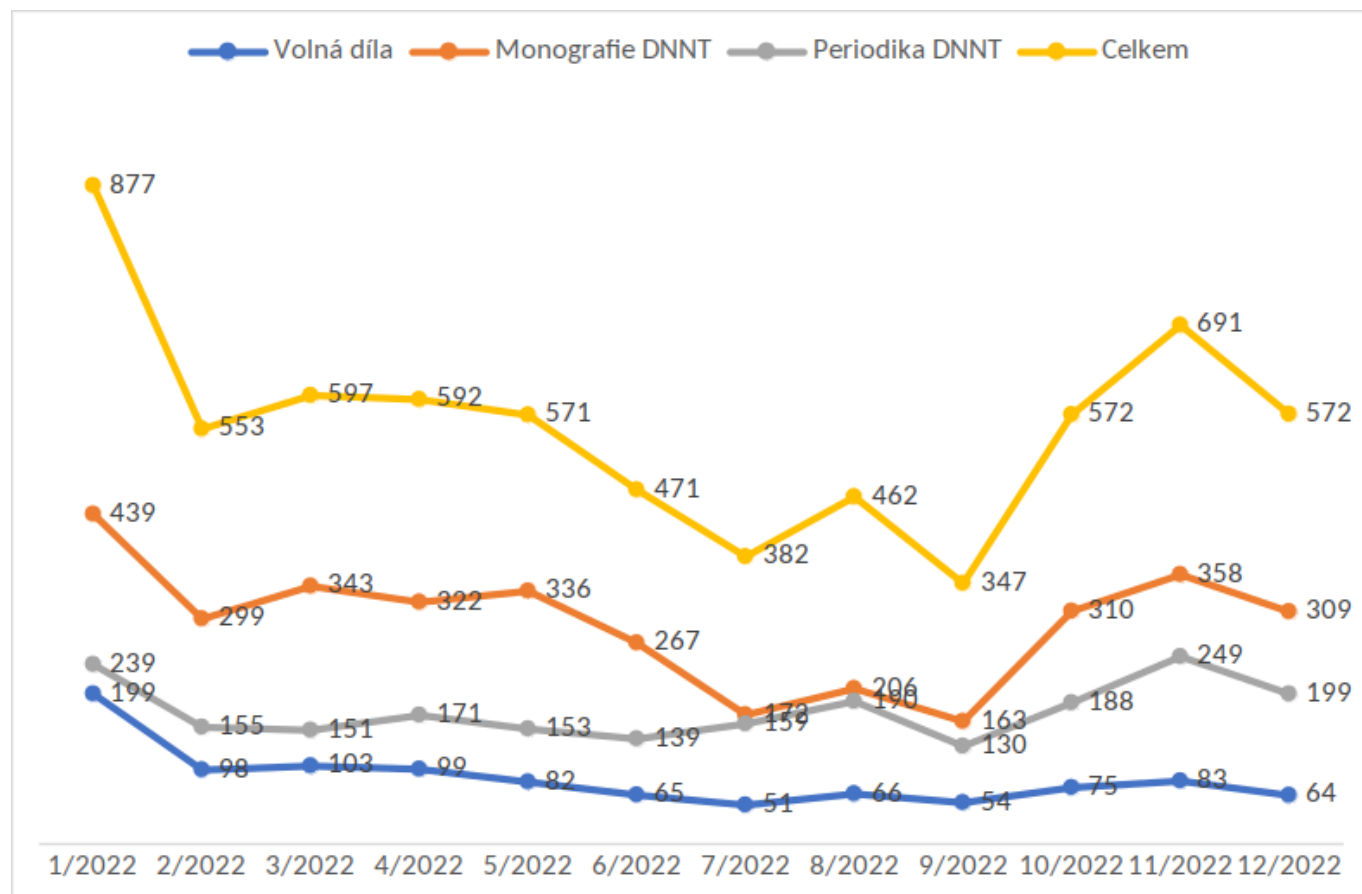
Graf 1: Využití čtyř digitálních knihoven v režimu DNNT v roce 2022, a to souhrnně podle typu zpřístupněných děl

[13]

Měsíčně bylo tak v průměru zobrazeno přibližně 557 000 stran. Jak naznačuje graf 2, nejvíce klesal počet stran v měsících červenec až září a poté docházelo k nárůstu.

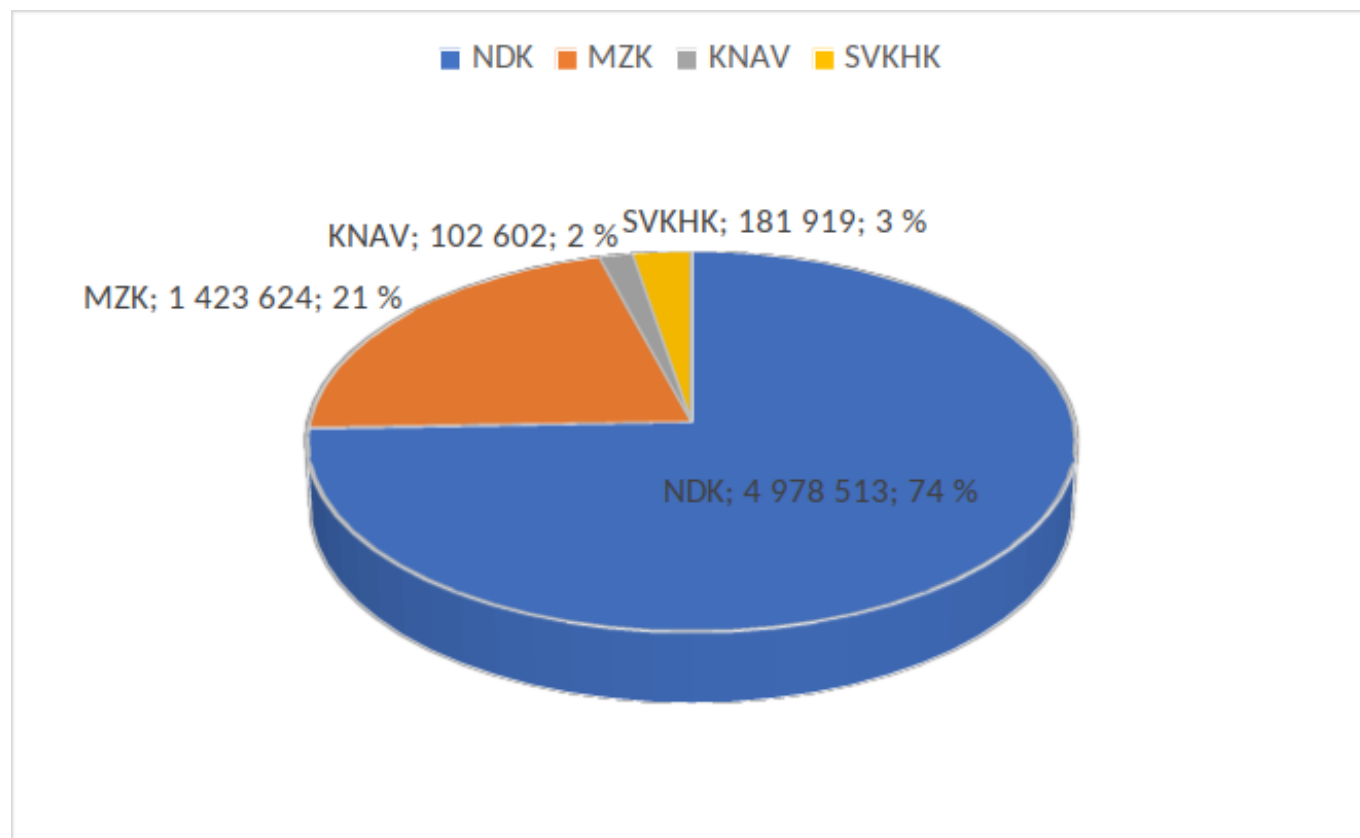
Graf 2: Využití čtyř digitálních knihoven v režimu DNNT v roce 2022 v tisících, a to podle typu zpřístupněných děl po měsících

[14]

Nejvíce byla využívána digitální knihovna Národní knihovny ČR (74 % zobrazených stran) následovaná Moravskou zemskou knihovnou (21 % zobrazených stran), viz graf 3.

Graf 3: Podíl na celkovém využívání digitálních knihoven v roce 2022

[15]

Legenda:

NDK – Národní digitální knihovna Národní knihovny ČR; MZK – Digitální knihovna Moravské zemské knihovny; KNAV – Digitální knihovna Akademie věd ČR; SVKHK – Digitální knihovny Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové

Službu DNNT v roce 2022 svým uživatelům nabízelo 263 knihoven. V těchto knihovnách bylo registrováno téměř 1,6 milionu uživatelů, kteří mohli využívat digitální knihovny v režimu DNNT. Lze konstatovat, že podstatná část velkých knihoven již službu DNNT nabízí, ale menší knihovny se zavedením nové služby stále otálejí. Zdá se, že hlavní překážkou je nízká úroveň digitální gramotnosti a malá motivace pracovníků menších knihoven, kteří si potenciál služby DNNT zatím neuvědomují. Řada knihoven službu DNNT nabízí, ale její prezentace na webu knihovny je často nevýrazná a někdy i neaktuální. Naopak dobrý příklad nabídky služby DNNT najdeme na webu Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích, viz obr. 2.

Katalogy a databáze

Online katalog

Online databáze

Digitální knihovna

Kohoutí kříž

Výročí v regionu

E-knihy

Návody

Novinky ve fondu

Periodika ve fondu

Knihy ONLINE - díla nedostupná na trhu

Vím, jak služba funguje a chci
>>> ZOBRAZIT dokument ONLINE <<<

O službě "Díla nedostupná na trhu" ...

Naším registrovaným uživatelům zpřístupňujeme online více jak **148.000 dokumentů**. Tituly jsou dostupné díky projektu **Národní digitální knihovny (NDK)**. Jedná se o dokumenty, které jsou chráněny autorským zákonem (tj. neuplynulo 70 let od smrti autora) a nejsou běžně dostupné na trhu.

[...více...](#)

Stručný návod pro přístup k dílům nedostupných na trhu

[Pokračujte na stránky NDK - https://ndk.cz/](#) vpravo nahoře odkaz "Přihlásit" → Souhlas s podmínkami → Přihlásit knihovním účtem/eduID → Vybrat účet „Jihočeská vědecká knihovna → Přihlašovací údaje (zadat uživatelské jméno a heslo do čtenářského konta) → Souhlas s předáním informací → Vyhledat dokumenty → Použít filtr „Díla nedostupná na trhu“ (dokumenty označené oranžovým zámečkem) → Vybrat a otevřít dokument.

[16]

Obr. 2: Nabídka služby DNNT na [webu Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích](#) [17]
(zdroj: web knihovny, získáno 2022-12-31)

Součástí prezentace služby je i krátké instruktážní video:

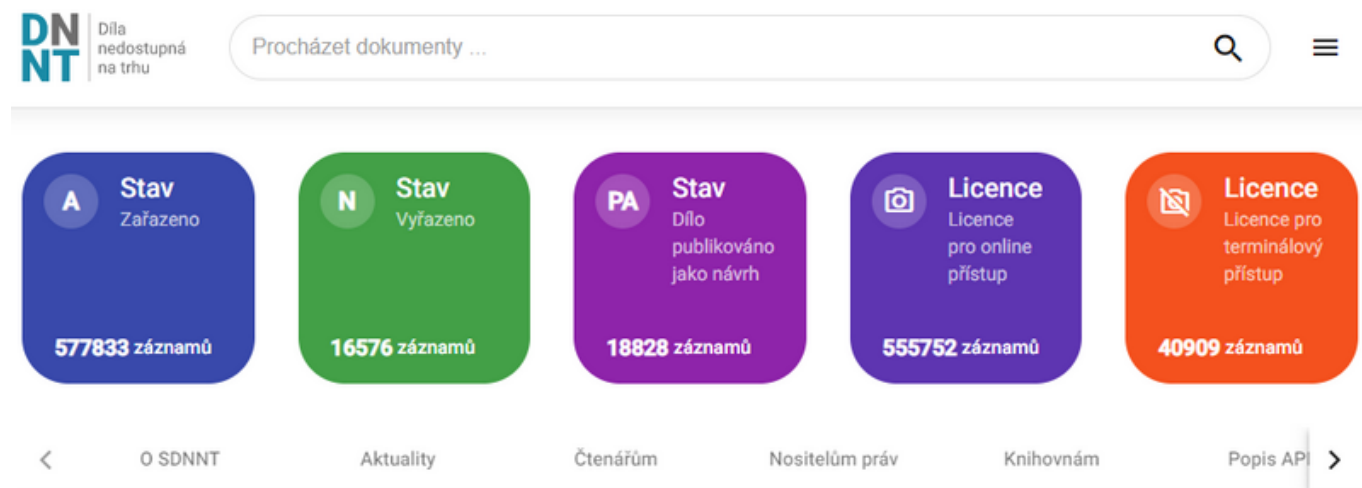
Větší část knihoven využívá pro identifikaci svých uživatelů systém eduID (151 knihoven). Uživatelé z dalších 112 knihoven využívají pro identifikaci systém identit Národní digitální knihovny (ID NDK). Tab. 1 podává přehled knihoven podle formy přístupu k DNNT.

Tab. 1: Knihovny nabízející přístup ke službě DNNT: vzdálený přístup a z toho terminálový přístup v knihovně na místě samém

	Vzdálený přístup k DNNT	Terminálový přístup k DNNT
knihovny AV ČR	36	1
vysokoškolské knihovny	58	9
specializované knihovny	40	13
krajské knihovny, Moravská zemská knihovna, Národní knihovna ČR	15	5
městské a obecní knihovny	114	24
celkem	263	52

Nový Seznam děl nedostupných na trhu

Od června 2022 je v ostrém provozu nasazen [nový systém Seznamu děl nedostupných na trhu](#) [18] (SDNNT), který provozuje Národní knihovna ČR (viz obr. 3). SDNNT je také jedním z důležitých předpokladů pro uzavření licenčních smluv mezi kolektivními správci a Národní knihovnou ČR na zpřístupnění digitalizovaných dokumentů chráněných autorským právem a také pro vlastní zpřístupnění dokumentů.

[19]

Obr. 3: Vstupní stránka [nového Seznamu děl nedostupných na trhu](#) [18] (zdroj: Seznam děl nedostupných na trhu, získáno 2022-12-31)

Nová aplikace vytvořená s podporou Ministerstva kultury nabízí vyšší provázanost s pracovní agendou vyhodnocování žádostí a návrhů a umožňuje transparentní řízení agendy pomocí moderního uživatelského rozhraní s vyšší dostupností přehledů a datových sad děl. Aplikace umožňuje spravovat požadavky prostřednictvím strojového rozhraní REST API² a může být pomocí protokolu OAI PMH³ dále integrována s dalšími knihovními systémy. Aplikace umožňuje nativní integraci se systémem Kramerius 7 pro přímé řízení zveřejněných děl, bez nutnosti přímých zásahů.

Zpřístupnění DNNT v roce 2023

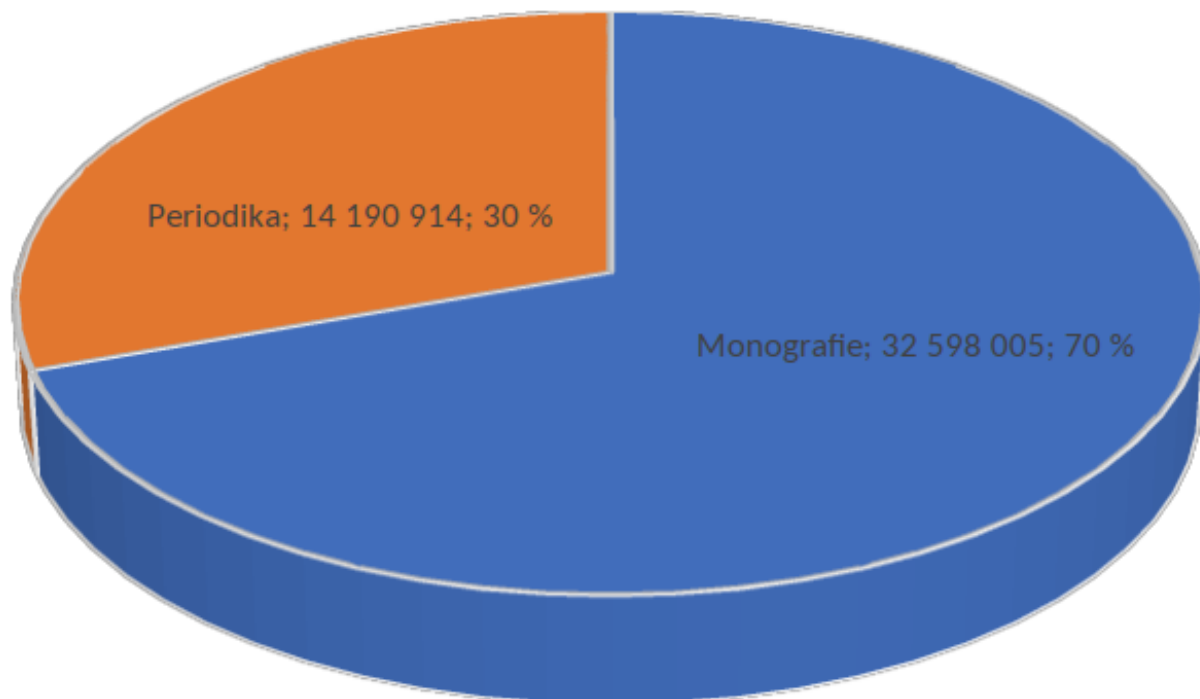
V roce 2023 platí pro zpřístupnění děl nedostupných na trhu následující pravidla⁴:

- **monografie (knihy) vydané do roku 2002 včetně** jsou dostupné pomocí vzdáleného přístupu;
- **monografie (knihy) vydané v letech 2003 až 2007** je možné zpřístupnit na počítačích v knihovnách, tj. na místě samém (jde o přibližně 30 000 titulů);
- **periodika (časopisy, noviny) vydané před rokem 2013** jsou dostupná pomocí vzdáleného přístupu.

Digitalizace knihovních fondů v knihovnách průběžně pokračuje a z tohoto důvodu dále poroste rozsah nabídky digitalizovaných dokumentů. V roce 2022 se v rámci služby DNNT nabízelo přibližně 46,789 milionů digitalizovaných stran dokumentů (podíl monografií a periodik je patrný z grafu 4).

V roce 2023 je odhadován nový přírůstek na přibližně tři miliony stran. S obdobným nárůstem lze počítat i v dalších letech. Uvedené hodnoty je nezbytné chápat jako orientační, protože nová digitalizace a také změny licenční podmínky probíhají průběžně.

Graf 4: Přibližný počet stran digitalizovaných periodik a monografií nabízených v roce 2022 v režimu DNNT

[20]

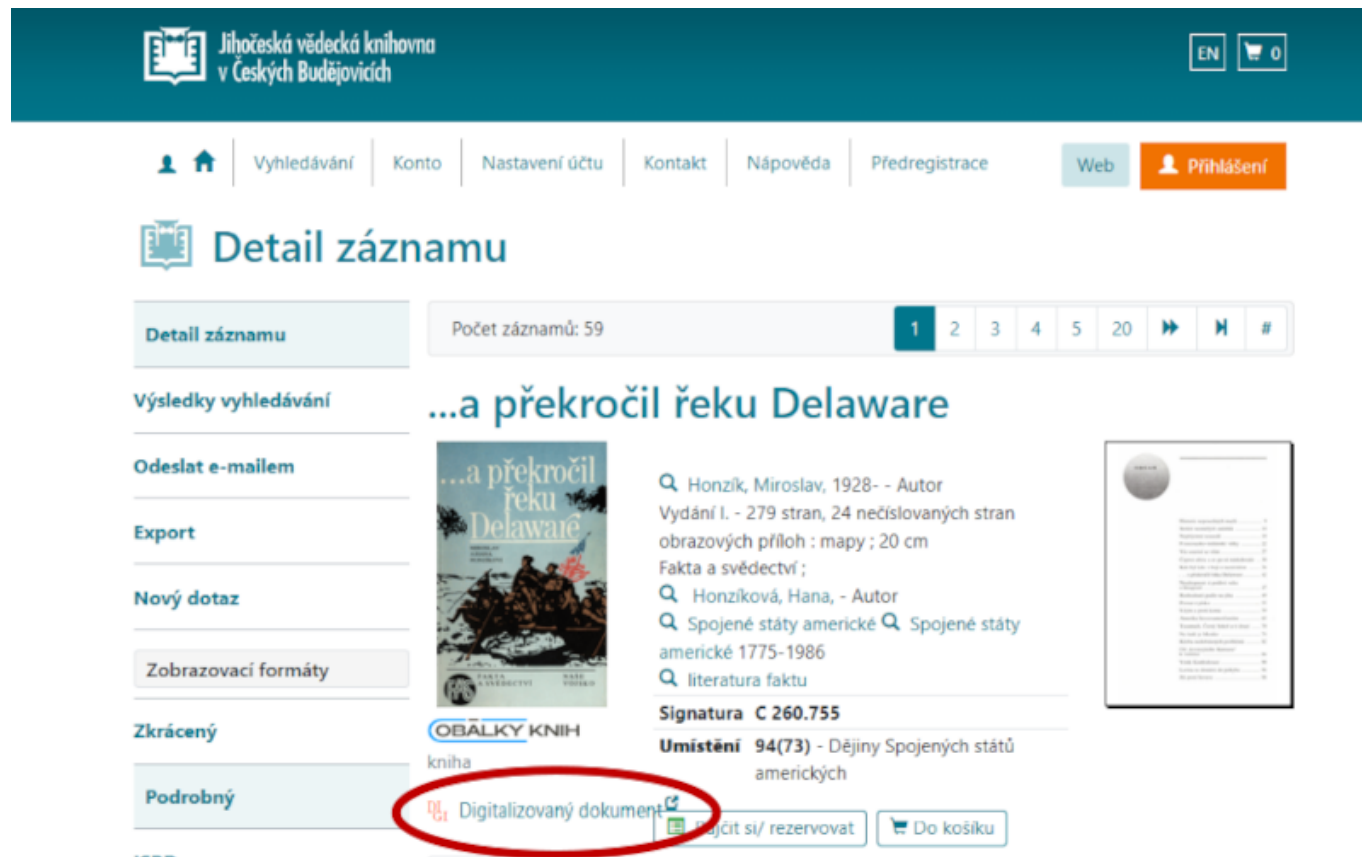
DNNT a Česká digitální knihovna

Počátkem roku 2023 službu DNNT zpřístupňují čtyři knihovny (viz výše), ale lze očekávat, že v průběhu roku 2023 se počet knihoven zapojených do služby DNNT rozšíří. Zájem stát se partnerskou knihovnou zatím projevila [Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje](#) [21], [Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích](#) [22] a [Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně](#) [23]. Vstup dalších digitálních knihoven do režimu DNNT bude také znamenat rozšíření nabídky služeb. Spuštění nových digitálních knihoven v režimu služby DNNT je vázáno na jejich přechod na nový aplikační software Kramerius 7, který je rozvíjen v rámci výzkumného projektu NAKI RightLib⁵.

Významným krokem k rozšíření a zkvalitnění přístupu k digitalizovaným knihovním fondům bude v roce 2023 nový rozvoj [České digitální knihovny](#) [24] (ČDK), který byl také podpořen z výzkumného programu NAKI⁶. V říjnu 2022 podepsali zástupci klíčových knihovnických institucí ČR – Národní knihovny ČR, Moravské zemské knihovny a Knihovny AV ČR – za přítomnosti ministra kultury Martina Baxy a předsedkyně Akademie věd ČR Evy Zažímalové smlouvu o vzájemné spolupráci vedoucí k zajištění budoucnosti společného projektu známého pod názvem Česká digitální knihovna. Do budoucna bude možné prostřednictvím této digitální knihovny dohledat a číst většinu v ČR zdigitalizovaných dokumentů, a to nejen těch volně dostupných, ale i těch autorsky chráněných, zpřístupněných například v režimu DNNT. Uživatelé České digitální knihovny mezi nimi najdou odborné knihy i časopisy, ale také beletrii, mapy, rukopisy a staré tisky, obrazové dokumenty, zvukové nahrávky či hudebniny. Dohromady to činí zhruba 50 milionů stran dokumentů⁷.

Integrace služby DNNT do katalogů knihoven

Zásadním podnětem pro rozšíření služeb DNNT může být možnost zahrnutí záznamů digitalizovaných dokumentů do katalogů jednotlivých knihoven. Příkladem tohoto řešení je [katalog Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích](#) [25], který kromě obsahu vlastního knihovního fondu nabízí i přístup ke službě DNNT, viz obr. 4.

[26]

Obr. 4: Ukázka z katalogu Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích s odkazem na digitalizovaný dokument (zdroj: katalog knihovny, získáno 2022-12-31)

Do katalogu bylo nově zahrnuto 74 410 záznamů na digitalizované dokumenty v režimu DNNT. Z toho v 42 679 případech šlo o tituly knih, které měla knihovna ve svém fondu. V tomto případě byl do stávajícího záznamu doplněn odkaz na dokument v digitálních knihovně. Další 30 123 záznamů se vztahovalo k titulům, které knihovna nemá fyzicky ve svém fondu, tj. do katalogu byl vložen nový záznam s odkazem na digitální dokument. Sklizení záznamů v režimu DNNT a také jejich integrace a průběžná aktualizace je umožněna pomocí setů OAI umístěných na portálu [Obálky knih](#) [27]8.

V říjnu 2022 uspořádala Národní knihovna ČR společné jednání se zástupci firem dodávajících automatizované knihovní systémy na téma zpřístupnění DNNT prostřednictvím online katalogů knihoven. Na jednání zazněl příspěvek Pavla Kocourka z firmy Inovatika, která je dodavatelem nového systému pro Seznam děl DNNT, na téma [datového rozhraní Seznamu DNNT a jeho propojení s knihovními systémy](#) [28]. O svých [zkušenostech s integrací DNNT do katalogů](#) [29] hovořil Jiří Nechvátal z Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích a také Michal Denár za systém Koha. V závěru jednání bylo konstatováno, že zástupci všech firem dodávajících knihovní systémy jsou připraveni vyhovět požadavkům knihoven a pomoci s integrací služby DNNT do katalogů.

Obohacení katalogů knihoven o záznamy a odkazy na přímý přístup k digitálním dokumentům v režimu služby DNNT může být významným rozšířením a zkvalitněním služeb každé knihovny. Knihovnám proto lze doporučit, aby se v získání této nové služby angažovaly. V této souvislosti ale je nutné zvážit, zda je vhodné a účelné, aby do katalogu byly integrovány všechny záznamy na celou starší českou vydavatelskou produkci (knihy a periodika) v režimu DNNT. Pro knihovnu s rozsáhlým knihovním fondem je integrace cca 170 000 záznamů přínosem, ale v případě malé knihovny se může snadno stát, že záznamy na digitální dokumenty zcela překryjí fond vlastní knihovny. To bude

jistě předmětem diskuze.

Na závěr

Rok 2023 bude pro zpřístupnění služby DNNT rokem dalších změn. V roce 2023 bude k dispozici statistický modul, který bude podrobně sledovat a analyzovat využívání služby DNNT.

Krátce před koncem roku 2022 byla schválena [novela autorského zákona](#) [30], která (mimo jiné) mění i některá pravidla týkající se zpřístupnění DNNT. Národní knihovna ČR začne dodávat záznamy o DNNT do evropské databáze pro DNNT, kterou provozuje [Úřad Evropské unie pro duševní vlastnictví](#) [31] (EUIPO).

V roce 2023 se také naplno rozběhnou jednání s kolektivním Dilia a OOA-S o nové smlouvě, která by měla platit pro období let 2024 až 2028. Zcela zásadní budou jednání s Ministerstvem kultury o dalším financování licence na zpřístupnění DNNT.

Naši pozornost rovněž určitě přitáhne digitální knihovna [DIKDA](#) [32] provozovaná Slovenskou národní knihovnou v Martině, která také zpřístupní díla nedostupná na trhu. Pro uživatele v ČR bude zajímavé, že bude dostupná pro všechny obyvatele Evropského hospodářského prostoru.

- 1. Portál [dnnt.cz](#) [11] poskytuje základní informace o službě DNNT pro čtenáře, dále údaje o Seznamu DNNT pro autory a nakladatele a také návody pro knihovny, které objasňují, jak se mohou zapojit do systému DNNT.
- 2. REST API je rozhraní umožňující provádět různé operace s daty, viz též hesla [REST](#) [33] a [API](#) [34] v České terminologické bázi knihovnictví a informační vědy (TDKIV).
- 3. OAI-PMH je Protokol pro sklizení metadat Iniciativy otevřených archivů (Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting, viz web protokolu).
- 4. Tato pravidla jsou v souladu s [Memorandem o porozumění mezi Svazem českých knihkupců a nakladatelů a Národní knihovnou České republiky ve věci zásad a pravidel zpřístupňování knih na trhu nedostupných vydaných od roku 1990](#) [35], které bylo nově uzavřeno v prosinci 2022.
- 5. V roce 2017 Knihovna AV ČR ve spolupráci s Národní knihovnou ČR a Moravskou zemskou knihovnou získala dotaci z programu NAKI na realizaci projektu [RightLib – elektronické zpřístupnění chráněných publikací](#) [36] (DG18P02OVV002) na období let 2018 až 2022 ve výši 24,215 milionů Kč. Cílem projektu je další vývoj systému Kramerius, tj. vytvoření prostředí pro zajištění přístupu k publikacím v digitální podobě, které jsou chráněny autorskými a nakladatelskými právy, prostřednictvím knihoven. Projekt zajistí technické prostředí pro implementaci nových možností zpřístupnění, které umožňuje novela autorského zákona č. 121/2000 Sb. z roku 2017 a další úpravy legislativy.
- 6. Česká digitální knihovna je hlavním aplikovaným výstupem výzkumného projektu NAKI s názvem [Česká digitální knihovna a nástroje pro zajištění komplexních digitalizačních procesů](#) [37].
- 7. Viz tiskovou zprávu [Národní knihovna ČR, Moravská zemská knihovna a Knihovna Akademie věd podepsaly smlouvu o další etapě vývoje portálu Česká digitální knihovna](#) [38] z 31. října 2022.
- 8. Výstupy z databáze pro strojové zpracování a popis celého procesu je k dispozici na portálu [Obálky knih](#) [39]. V případě zájmu doporučujeme kontaktovat autora projektu [Jiřího Nechvátala](#) [40] z Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích.

URL zdroje: <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2022-rocnik-31-cislo-3/zpristupneni-del-nedostupnych-na-trhu-v-roce>

Odkazy

[1] <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2022-rocnik-31-cislo-3/zpristupneni-del-nedostupnych-na-trhu-v-roce>

nedostupnych-na-trhu-v-roce

- [2] <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/autori/richter-vit>
- [3] <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2022-rocnik-31-cislo-3>
- [4] <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/rubriky/trendy-v-knihovnach>
- [5] <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/klicova-slova/dila-nedostupna-na-trhu>
- [6] <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/klicova-slova/narodni-knihovna-cr>
- [7] <https://bulletinskip.skipcr.cz/vsechna-cisla/prohlizet-cisla/2021-rocnik-30-cislo-2/proc-jak-v-roce-2022-zapojit-knihovnu-do>
- [8] <https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/1006/richter5.jpg>
- [9] https://ipk.nkp.cz/legislativa/01_LegPod/autorske-pravo
- [10] <https://ndk.cz/knihinst>
- [11] <https://dnnt.cz/>
- [12] <https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/1006/richter6.png>
- [13] <https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/1006/richter1.png>
- [14] <https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/1006/richter2.png>
- [15] <https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/1006/richter3.png>
- [16] <https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/1006/richter7.png>
- [17] https://www.cbvk.cz/dila_nedostupna_na_trhu.html?id=http://krameriusndk.nkp.cz/search/handle/uuid:e3f1b770-4221-11e3-ad8c-005056827e52&typ=DNNT0
- [18] <https://sdnnt.nkp.cz/>
- [19] <https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/1006/richter8.png>
- [20] <https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/1006/richter4.png>
- [21] <https://kramerius.svkpk.cz/>
- [22] https://www.cbvk.cz/digitalni_knihovna.html
- [23] <http://kramerius.kfbz.cz/>
- [24] <https://www.czechdigitallibrary.cz/>
- [25] https://www.cbvk.cz/online_katalog.html
- [26] <https://bulletinskip.skipcr.cz/sites/default/files/images/1006/richter9.png>
- [27] <https://www.obalkyknih.cz/>
- [28] <https://ipk.nkp.cz/docs/dnnt/kocourek-pavel-datove-rozhrani-a-moznosti-komunikace-mezi-sdnnt-a-knihovnimi-systemy-knihoven-zapojenych-do-vyuziti-sluzby-dnnt/>
- [29] <https://ipk.nkp.cz/docs/dnnt/nechvatal-jiri-napojeni-del-nedostupnych-na-trhu-na-knihovni-system/>
- [30] <https://www.sbirka.cz/POSL4TYD/NOVE/22-429.htm>
- [31] <https://euipo.europa.eu/ohimportal/cs/home>
- [32] <https://onk.snk.sk/>
- [33] https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000017246&local_base=KTD
- [34] https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000002847&local_base=KTD
- [35] <https://ipk.nkp.cz/docs/dnnt/dnnt-memorandum-sckn>
- [36] <https://www.lib.cas.cz/projekt/rightlib-elektronicke-zpristupneni-chranenych-publikaci/>
- [37] <https://starfos.tacr.cz/cs/project/DF12P01OVV002>
- [38] https://www.nkp.cz/soubory/ostatni/tz_smlouva_cdk.pdf
- [39] <https://servis.obalkyknih.cz/vystupy.php>
- [40] <mailto:nechvatal@cbvk.cz>